

PAPP ISTVÁN

Philia vonzásában

(KÖLTŐ ÉS KRITIKUSA A SZÁZADVÉGEN
KÁRPÁTI KAMIL ÉS RAJNAI LÁSZLÓ
LEVELEZÉSE)

A kötet külső és belső borítólapján, valamint végig a könyv oldalain Marcus Aurelius emlékoszlopáról készített csodálatos képek sorakoznak. A művek GÍ látványművészetének remekei. Az oszlopon csigaformában, szalagszerűen felfelé tekeredő zsúfolt harci jelenetek láthatók a barbárokkal folytatott küzdelmek idejéből. A hanyatló antikvitás és barbarizmus egymást átható és formáló időszaka néz ránk Marcus Aurelius oszlopáról. A fényképek alkotóját nem a történelem érdeklí elsősorban, hanem annak a sűrű és kegyetlen szenvedésnek, félelemnek és haláltusának a nézőre kisugárzó, sőt szemlélőjét magához láncoló eleven atmoszférája, amely létünk, életérzésünk és közérzetünk meghatározó része. A történelmi párhuzam közhely, de a személy érintettsége túl van minden közhelyen. Mindezek mellett és ellenére Róma génusza újra és újra megérinti látogatóját, más távlatokat nyit, az otthonosság mélységét idézi fel. Hagyomány és jelenkor kézfogása nem az egymásutániség történelmi linearitásában, hanem mindig az Egész jelenlétében mutatkozik meg.

Érzékenységgel és nyitottsággal jellemzi Kárpáti Kamil és Rajnai László kapcsolatát, amely mögött egy sugárzó Itália-élmény munkál. Rajnai meg is jegyzi, hogy Firenzében otthonosabban mozog, mint szülővárosának egyes kerületeiben. Róma, Toscana és Umbria szeretete át- és áthatja levelezésüket. A kritikus számára Itália egyenesen „evilági túlvilág”, amely „entuzianizmussal és eufóriával” tölti el. Kárpáti Kamil több itáliai útjáról beszámol barátjának. Külön említést érdemel a Firenzéből küldött képeslap, amelyben egy felújított Botticelli kép kapcsán írja: „Nem gondolhatok másra: a régiek ugyanúgy fölfogták az ember(i) kósza átmenetiségét, mint mi, itt, a finisben. Talán épp ettől, a pusztulás biztos tudatától váltak ilyen halhatatlanná!”

Költő és kritikus a századvégen, olvashatjuk a kötet címében. Kissé hangos a cím, s kissé pontatlan. Hiszen a századvég itt egyértelműen ezredvég is. Kultúránk kétezer évének utolsó évszázada és egy eljövendő aionnak ütközőpontja. Határhelyzet. Sors és szabadság megbékíthetetlen egymásnak feszülése. Ebben a feszültségben, a dolog természetéből következően, a költő otthonosabban mozog, mint a kritikus. Levelezésük a hetvenes évek elejétől kezdődik, Kárpáti Kamil Fejek felemelésének háza című verseskötetének kritikájával. Pontosabban egy levélben elküldött líra értelmezéssel, hiszen a kritika nem jelenhetett meg, mivel Rajnai nem volt hajlandó azt sem megrövidíteni, sem annak értékítéletét tompítani. Különös helyzet, a háttérkörülmények ismertek. A kritikus műértelmezése Kárpáti Kamil költészetének mélyén lappangó látomásaira, álomszerű képzettársításaira irányítja a figyelmet. Majd

hozzáfüzi, hogy erős démonikus hangoltságúak a versek, amelyek nem egyszer a szürrealizmus végső határait feszegetik. Ez a sokszínűség zeneiséggel és festőiességgel párosul Rajnai szerint, s minden költészeti divaton túlmenően az örök líra forrásából táplálkozik. Ezek a megállapítások nem szokványos kritikai nézőpontot mutatnak, így Kárpáti Kamil már levelezésük kezdetétől tisztában van azzal, hogy barátja nem egy szakember a sok közül, hanem esszéíró, olyan alkotótárs, akinek műve mögött személyének hitele áll. Nemcsak olvassa, hanem a szó szoros értelmében éli is a tárgyalt művet. „Amikor olvasok, hangodat is hallom” – írja Rajnai egyik levelében. Esztétikai ítélete közelebb áll a lelkiismerethez, mint az intellektus döntéséhez. A noah-noah versek kapcsán írja a költőnek, hogy „Inkább csak érzem, mint értem őket”, „...de a kontúrokat nem észlelem.” Rajnai „szeretettel teli tanácsstalansága” készíti Kárpáti Kamilt arra, hogy noah-noah versei természetrajzat, eredetét és főbb karaktervonásait alkotáslélektani remeklésében feltárja. Ritka pillanat ez irodalmunk történetében. Író és értelmezője a szeretet hullámhosszán közelednek ahhoz a titokhoz, amit műnek nevezünk.

Minél előbbre haladunk e leveleskönyv olvasásában, annál nyilvánvalóbbá válik számunkra, hogy itt egy barátság történetének részesei vagyunk. „Egy vérből valók vagyunk” írja egy helyütt Rajnai, s erről Hamvas Béla finom disztinkciója jut eszünkbe szerelemről és barátságról, miszerint a szerelemben kettőből lesz egy, a barátságban egyből kettő. Mindegyikük megszenvedte korát, végzetesen idegennek érezték magukat világukban. A költőt hét és fél évi börtönre ítélték. Verték vassal, ököllel, gumibottal. Hatvan évén túl, tizenöt könyvvel a háta mögött, kékharisnyák leckéztetik a kiadóknál, s méltatlan helyzetek sokaságát kell eltűnnie. Rajnai alapvetően magányos alkat, mindig idegennek érezte magát e világban. Valójában soha nem tudta elfogadni mindazt a terhet, amelyet sorsa mért rá, s minél inkább szorongatták korának bilincsei, annál inkább elfordult attól. Már kora ifjúságában érettnak érezte magát a halálra, amely hetvenhét évet várt rá. Lényegében ismeretlenül élt és alkotott. Műveinek töredéke jelent meg életében, s az elkészült alkotások csak szerény hányadát képezik azoknak a terveknek, amelyek megvalósíthatlanok maradtak. Tévednénk azonban, ha ennek okát kizárólag a szocializmus torz eszméiben és lélekölő gyakorlatában keresnénk. Az elveszett Paradicsom valósága nem ideológiai vagy emberjogi kérdés. Berlinben és Londonban egyaránt különcként tekintettek volna rá, s műveit valószínűleg hallgatás övezte volna. Ezt ő pontosan tudta. Nemcsak hazája iránti szeretete tartotta itthon, amikor elmehetett volna. Egyik levelében írja, hogy üdvösségét nem ebben a világban kereste. Korának démoni árnyékai elzárták az evilági vészkijáratokat. Végül a lux aeterna birodalmában talált otthonra. Oda érkezett, ahonnan jött.

Azt szokták mondani, hogy nincs egy jelentékeny alkotó sem, aki ki tudná vonni magát korának esztétikai és intellektuális divathulláma alól. Ez bizonyára így is van, számtalan példa alátámasztja. Rajnai Lászlóról mindez nem mondható el. Gondoljuk csak meg, a századvég egymást követő esztétikai a strukturalizmustól a hermeneutikán át a recepció esztétikáig hány- és hányféle műalkotást értelmeztek át a klassziku-

soktól a napi kritikáig. Mindeközben Rajnai esszéírói eszményének középpontjában, nyíltan vállalva és hangsúlyozva a Gesamtkunst áll. Az összművészet kísérlete. Hát nem eretnecség ez?

Vörösmartyról nagy terjedelmű értekezést írt, amelyről joggal fogalmaz úgy költő barátja, hogy korának legszebb esszéjét írta meg. Egy olyan irodalomtörténetileg megalapozott pályaképet alkotott, amely önportré is egyben. Előadásmódjában követi Vörösmarty költői korszakainak stílusárnyalatait. Az egész könyv szerkezete zenei felépítésű, gondolatritmusok és ismétlések egymásba áthajló, majd újra különváló folyama, amelynek egységét a stílus teremti meg. Szívszorító olvasni azt a kálváriát, amely e könyv reménybeli megjelenésétől, a kézirat elveszésének nem alaptalan rémképig terjed. Kárpáti Kamil és GÍ gondoskodó szeretete sem volt elég a mű világra segítéséhez. A sors ajándéka, hogy hosszú évek múltán kezébe vehette Vörösmartyról írt könyvét. Megjelent fordításkötetei sem sok örömet és megnyugvást jelentettek számára. Felemésztették minden idejét és energiáját, egyenesen kínpadnak nevezi ezirányú tevékenységét, amelyet csak anyagi okokból végez. Pedig hiánypótló műveket tolmácsolt: Winckelmann, Herder, Goethe, Wilhelm von Humboldt, Alois Riegl, Walter Benjamin, Max Raphael egy-egy remekművű munkáját fordítja emberfeletti erőfeszítéssel. Közben megállás nélkül gyötrik különböző betegségek, családi gondjai. Különös fintora a sorsnak, hogy egyetlen olyan fordítói megbízatást, amelyet örömmel és élvezettel végzett volna, vissza kellett mondania súlyos tüdőbetegsége miatt. Hermann Hesse *Az üveggyöngyjáték* (Das Glasperlenspiel) című regénye végül Szabó Ede fordításában jelent meg. Nem maradhat szó nélkül az a tény, hogy műfordításai közül a mai napig nem látott napvilágot (halála óta tizenöt év telt el!) Goethe válogatott természettudományi írásai, valamint Max Raphael egy művészettörténeti tárgyú munkája. Ez utóbbi ki tudja, hol lappang?

Költő és kritikusa levélgűjteménye impozáns, gyönyörű kiállítású kötet. Az, aminek minden könyvnek lennie kellene: műalkotás. Ez elég ok ahhoz, hogy a leveleket közreadó költő nyolcvannyolc évi „esőrohasztotta nyara” ellenére ünnepként fogadja ezt a művet. Elismerés illeti a kiadót, az igényes szerkesztőt ezért a kiemelkedő munkáért. Külön köszönet GÍ fényképvarázslatainak, amellyel megörökítette Rátkay Endre és Gaál Imre különleges atmoszférájú és szimbolikájú képeit. Egy férfibarátság levélgűjteményét tartjuk a kezünkben, így talán nem alaptalan ünnepként tekintünk arra az ajándékra, amelyben egy asszony sugárzó szeretete áll két férfiember kézfogása mögött. Philia jelenléte, látható és tapintható szelídsége reménnyel kell hogy eltöltsön bennünket. (Stádium, 2016)